

הרב חיים אהרן פריעדמאן

רב בית הוראה שלום אהלך
ברוקלין נוא יארק

בענין כיבוד אב, כבוד חמיו וסיפור יציאת מצרים

השיבו כראוי שצריך ליתן לשניהם כאחת ולא שיקדים לאחד. ומה שפירש רש"י כבוד שניהם שווים אין פירושו שיכול להקדים, דאדרבה משמע דשניהם שווים ואסור לו להקדים לאחד ודברי ר' ירוחם נמי משמע כדברי הטור, שכתב ואם נתגרשה אמו שאינה חייבת בכבודו אז שניהם שווים לכבדם זה כזה ע"כ. וזה א"א אם יקדים לא', עכ"ל. וראה בשו"ת חיים שאל (להחיד"א ח"א סי' כ"ז) שפוסק כהמהרש"ל, וכתב שאכן ר' יהושע ענה בשחוק, אבל גם הפסק טמון בדבריו, נמצא דלפי הב"י במקום שנתגרשו ההורים כבוד שניהם שווים ויכול להקדים מהם איזה שירצה. ולשיטת מהרש"ל באם מקדים אחד לפני השני לא מתאים לזה הלשון כבוד שניהם שוין, אלא ישים הדבר באמצע, דאסור לבן להעדיף הורה אחד על משניהו, וצ"ב בטעם מחלקותם.

(ב) והנה בגדר מצות כיבוד הורים מסתפק המנחת חינוך (מצוה ל"א) אי הוי מצוה שבין אדם למקום או ג"כ בין אדם לחבירו, ונפקא מינה דאם לא כיבדם האם צריך לבקש מחילתם, דבכל אדם אם ציערו צריך לבקש ממנו סליחה (כדאיתא במשנה יומא פה:) אבל אם לא כיבדו אין צריך, דאינו מחויב לכבודו, א"כ כשהתורה ציוותה לכבד ההורים הוי מצוה שבין אדם למקום, ואם לא קיים המצוה צריך לשוב בתשובה אבל אין צריך לבקש מחילה, והצד השני הוא דהיות התורה ציוותה לכבד ההורים הוי גם מצוה שבין אדם לחבירו, ולא מהני תשובה אם לא שירצה את הוריו.

ואפ"ל דהב"י סובר דמצות כיבוד הוא ככל מצוה שבין אדם למקום וכשלא כיבדם

אב הרוצה דכנו הנשוי יבא עם בניו לסדר שלו בליל חג הפסח, האם יש בזה מצוה של כיבוד אב, ומה הדין בחמיו. והאם מקיים הבן המצוה של והגדת לבנך בעת שאביו עורך הסדר.

(א) בגמ' קידושין (לא.) אבא אומר השקיני מים ואימא אומרת השקיני מים, איזה מהם קודם וכו'. נתגרשה מהו, אמר ליה מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה, הטל להן מים בספל וקעקע להן כתרנגולין. ורש"י (ד"ה שבן) מפרש ואני אומר לך שכבוד שניהם שוה עליך (ובד"ה הטל) קרקר להם כמו שמקרקרין לתרנגולים, ולפי שלא היה צריך לעשות והוא שאלו כמו שעליו לעשות אמר ליה אבא ואימא השיבו בלשון שחוק. והב"י (סי' ר"מ) כותב והרי"ף השמיט האי סיפא דברייתא וגם הרמב"ם לא הזכיר דין זה, והטעם משום דמדינא דרישא משמע דיהיב טעמא מפני שהוא ואמו חייבין בכבוד אביו, משמע הא לאו הכי כבוד שניהם שוה ולא יזיה מהם שירצה יקדים, אבל רבינו ירוחם כתב אם נתגרשה מאביו שניהם שווים, ונותן מים בספל ואומר להם בואו לשתות ולא יקדים אחד לחבירו עכ"ל. ואין נראה כן מדברי רש"י אלא כמו שכתבתי, וכן פוסק למעשה בשו"ע (יור"ד סי' ר"מ סעיף י"ד).

והמהרש"ל (ביש"ש קידושין פ"א סי' ס"ב) מביא דברי הב"י ומשיג על דבריו וז"ל, ואני לא אדע איך משמע מדברי רש"י שהוא כנגדו אי משום שמפרש שבלשון שחוק השיבו דמשמע הא מן הדין אינו כך, אלא יקדים לאיזה מהן שירצה לא נהירא פירוש רש"י שבשחוק השיב אלא מה שאמר וקעקע להם וכן הטל מים בספל, אבל עיקר הדין

בריטב"א (יבמות ו.). רואים בתוס' וריטב"א דאם צוה לו אביו דבר שאין לו הנאה אישית מזה אין זה נכלל במצות כיבוד אב. וכן נפסק להלכה בשו"ת מהר"ם מלובלין (סי' קל"ו) שנשאל באב שצוה לבנו שיתן חליצה לגיסתו בחינם, והשיב שאי"ז שייך לכיבוד אב, והבן אין צריך לשמוע בקולו בענין זה. אולם ברמב"ן (פ"ק דיבמות) כותב אין "עיקר כבוד" אלא מה שאמרו בקידושין איזהו כבוד מאכילו ומשקהו וכו' אבל אמר לו לעשות דבר שאין לו הנאה של כלום "אין זה כבוד שאמרה תורה".

וחו"ז זצ"ל בשאלות ותשובות בצל החכמה (ח"ב סי' נ"ה) מדייק בהרמב"ן הוא שיטה שני' שאם אין להאב הנאה אין זה עיקר כבוד ולא כבוד שאמרה תורה אבל קצת מצוה אית ביה.

אולם בביאור הגר"א (סי' ר"מ סקל"ו), בשאלות ותשובות ערוגת הבשם (או"ח סי' י"ט) ובברכת שמואל (יבמות סי' ג' אות ב') שלשה נביאים מתנבאים בסגנון אחד, דהראשונים שכותבים שאין זה מצוה או עיקר מצוה זהו רק לענין דלא הוי מצות עשה שנאמר ביה עשה דוחה ל"ת, אבל לכולי עלמא איכא מצוה לשמוע בקול הורים, גם אם לא מגיע להם הנאה אישית מזה.

ואולי אפ"ל דשני שיטות אלו תלוי בהנ"ל, דאם נאמר דכיבוד הוי מצוה שבין אדם למקום ואם לא כיבדו אין צריך לבקש סליחתו, ולכן בנתגרשו איזה שירצה יקדים הגם שמפריע לאחד שמראה להדיא ע"י מעשיו שמעדיף השני על פניו, אעפ"כ מצוה אית ביה שנותן לאחד מהוריו דמקיים מצוה שבין אדם למקום, א"כ על מה שלא צייתה תורה, הגם שזה הוא רצון אחד מההורים לא איכפת לן בזה, שהרי רצון ההורים לא משנה דעיקרו הוא מצוה בין אדם לקונהו, א"כ על מה שלא גילו לנו חז"ל דזהו כיבוד, המוציא מחבירו עליו הראי' וא"א לחייב הבן, אבל אם נאמר דמצות כיבוד שייך להורים ואם לא

אי"צ לבקש סליחתם דלא ביישם בלא כיבודם, א"כ כשנתגרשו הוריו וכבר לא מוטל על אמו לכבד את אביו, ושניהם מבקשים באותו זמן וביכלתו ליתן עכשיו רק לאחד מהם, יש עליו מצוה של כיבוד, ולזה שאינו נותן לא הוי בזיון דאי כיבוד לא הוי פגיעה בכבודם, א"כ כשרש"י כותב דכבוד שניהם שוה עליך, הבין הב"י דלכן איזה שירצה יקדים, ולכן השמיטו הר"ף והרמב"ם דין זה דגונא זו לא שייך לדין הכיבוד. אולם רבינו ירוחם ומהרש"ל דעת אחרת היתה אתם, וסוברים דהיות דצייתה התורה לכבד ההורים א"כ בלא כיבודם הוי צער להם כמו בצער גרידא אצל אנשים אחרים, א"כ כששניהם מבקשים דבר ומעדיף אחד על פני השני, א"כ ההורה שלא קיבל הכיבוד צער הוי לדידיה וזה אסור לבן לעשות, לכן היות שכבוד שניהם שוים אסור להעדיף אחד מהם, וישים הספל ויאמר להם בואו לשתות.

ג) בגמ' (קידושין לא:): ת"ר איזהו מורא ואיזה כיבוד, מורא לא עומד במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו, כיבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכניס ומוציא, הנה כל עניני כיבוד שנשנו כאן הם דברים שמקבל האב מן הבן באופן ישיר, גם לכבד שמו רואים בגמ' (לעיל) הנשמע בדבר אביו למקום לא יאמר שלחוני בשביל עצמי וכו' אלא כולהו בשביל אבא, מה הדין כשהאב מבקש מבנו שיעשה דבר שאין מגיע להאב הנאה מזה, האם צריך לשמוע בקולו?

בגמ' (ב"מ לב.) ת"ר מנין שאם אמר לו אביו הטמא או שאמר לו אל תחזירי שלא ישמע לו, שנאמר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה', כולכם חייבים בכבודי. ובשיטה מקובצת (שם) כותב, איכא למידק פשיטא שלא ישמע לו שהרי אין לאביו כבוד כשאינו מחזיר, וכיון שכן ליכא עשה כלל דנידחי, פ"י בתוס' (והוא בקידושין לב. ד"ה רב יהודה) דהכא כשאמר לו אביו אל תחזירי אלא עסוק בכבודי וכו' וכן הוא

מאי שייך רשות בעלה עליה בכל הני דחשיב גבי מורא אין בזה מניעה במה שהיא אצל הבעל והוי ליה למכתב איש גבי כיבוד שאינה יכולה לשמשו, אלא ככה"ג שאם צוה לה איזה דבר ואפילו אינו בזה משום כבודו שאין לאביה הנאה בזה והוא בכלל מורא אינה יכולה לקיים את דבריו משום שצריכה להיות אצל בעלה לשמש אותו, עכ"ד.

והנה קושיית המקנה כבר קדום ברא"ם (פ' קדושים אות ג'), ובגור ארי' (בד"ה איזהו מורא) כותב ע"ז אם אמר האב לבנו עשה לי דבר פלוני והוא אינו עושה לו הרי הוא עובר מורא וכבוד, שחייב לכבדו ואינו עושה ומה שעבר על דבריו ולא משגיח עליהם הוא עובר מוראו, והיינו דאמרינן לעיל אשה אינה סיפק בידה לעשות ולפעמים היא צריכה לעבור כגון שאמר לה אביה האכילני והיא אינה עושה, היא עוברת מורא, אבל יש כיבוד גם בזה, וכן מה שאמר סמך מורא לשבת לומר שאם אמר לו אביו חלל את השבת ג"כ הוא מורא לפי שהוא אינו רוצה לקיים דברי אביו והוא סותר לגמרי, רק שכל אלו יש מורא וכיבוד ביחד, והרי לא בעי רק איזהו מורא בלא כבוד וכבוד בלא מורא עכ"ד.

ובשו"ת דברי יציב (יור"ד סי' קכ"ה) אחרי שמביא דברי המקנה כותב וחידוש שלא הביא מהגור ארי' שקדמו בזה, ולענ"ד מהגור ארי' חידש דין מורא רק באינו נותן לאביו דבר שמגיע לו ממנו הנאה אישית (ואם נאמר כהצד של המנחת חינוך דכיבוד הוי בין אדם לחבירו יובן מאד) א"כ הפסוק (בפ' קדושים) איירו מכבוד ומורא ביחד, אולם המקנה החמיר דגם בדרישה שאין לאביו הנאה מזה (וראינו שיטה דאפי' בכלל כיבוד אינו) אעפ"כ בלא מקיימו נכלל בגדר מורא, דהוי סותר את דבריו, ומדויק הפסוק איש אמו ואביו תיראו, דזה דין של מורא גרידא, א"כ יתכן דאפי' אם המקנה ראה דברי הגור ארי', לא הביאו דסבור אחרת, ודו"ק.

והגאון הראב"ד המנוח זצ"ל דעיה"ק

כיבדם צריך לבקש סליחתם. ולכן אסור לעשות פעולה שמראה חשיבות להורה אחד על פני השני, א"כ עיקר כיבוד הורים תלוי בהרגשת ההורים, לכן אם האב מגלה דעתו בפירוש שרוצה איזה ענין הרי הן הן מצות כיבוד למלאות רצונם, ולא דוקא אלו הששה שמנו חז"ל, אלא יסוד הכיבוד הוא לרצונת הורים במה שהם צריכים, א"כ אם גילו רצונם באיזה בקשה צריך למלאותו.

ד) והנה עד כאן היו דברינו מענין כיבוד דבר שלא מגיע לאב הנאה מזה ובוה נחלקו הפוסקים, אולם נמצאים בספרי האחרונים שני אופנים שכן יתחייב לשמוע בקול הורים, בשו"ת ערוגת הבשם נשאל מאחד שאביו אסר עליו לטבול במקוה קר לתוספת קדושה, והנה כבר הוזכר לעיל דהערוגת הבשם סובר דישנו חיוב כיבוד גם כשלא מגיע לאב הנאה מזה, אבל בר מן דין מביא מספר חסידים (סי' ש"מ) דבן היודע באבותיו שמצטערים אם הוא מתענה אסור לו להתענות, וכותב ע"ז הערוגת הבשם ונראה דבוה כו"ע מודי כיון דאביו מצטער אם יעבור על רצונו, א"כ ודאי הו"ל דבר שנוגע לאביו ואית ביה משום כיבוד דאורייתא, ומסיק, וא"כ בנ"ד (דהיינו טבילה במקוה קר) נמי אם ידעת שאביך יצטער שאתה עובר גזירתו, אתה מחוייב לשמוע לו אפי' במידי שאינו נוגע לו בעולם.

ואופן השני נלמד מגמ' (קידושין ל:): ת"ר איש אין לי אלא איש, אשה מנין, כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים, א"כ מה ת"ל איש, איש סיפק בידו לעשות אשה אין סיפק בידה לעשות מפני שרשות אחרים עליה. ובספר המקנה (דף לא: ד"ה ת"ר איזהו מורא) מחדש מזה דבר חדש וז"ל, נראה דכל דבר שמצווה לו אביו אף בדבר שאין לאביו שום הנאה מזה, שאינו בכלל כיבוד אפי"ה אם אין לבן שום הפסד ממנו זהו בכלל מורא שאם לא ישמע לו הוי כסותר את דבריו וכו', ומוכח כן מהא דאמר א"כ מה ת"ל איש וכו' מפני שרשות בעלה עליה, וכיון דקרא מיירי במורא

להגיד מנסי יציאת מצרים ונפלאות ה' עמנו, לית טב מיני'.

וראיתי דהרב השואל הדפיס תשו' הנ"ל בספרו שו"ת ויברך דוד (סי' נ"ו) והוא מצדד שהאב ימנה אביו לשליחו לענין לספר לנכדיו, ומשיג על הת' הראשון שבשו"ת בצל החכמה דהתינח כשהשליח עושהו לשם משלחו יש מקום לומר דהו"ל כידו, לא כשעושהו לשם עצמו, והכ"נ הסבא מספר לנכדיו לשם עצמו בחשבו שהמצוה שלו, ומטעם זה משיג גם על תירוץ השני דלא אמרינן שומע כעונה א"כ יש כוונת שומע ומשמיע, ודב"ז ליכא בנידונינו שאין יודעין שהמצוה מוטל על אבי הבן דייקא לספר לבניו, ועיי"ש עוד, וכותב דהציע השגותיו לפני הגאון בעל בצל החכמה וצ"ל כמה ימים לפני פטירתו וענה לו שלא כתב כן אלא ליישב מנהג העולם, אבל דרך המשובח הוא להזהר לספר בעצמו לבניו וכנ"ל. עוד נאמר לי דישנו גדולים המורים דאין מצוה על האב שיספר בעצמו אלא מוטל עליו שיראה שיסופר לבנו, ובמביאו למישהוא העורך סדר יצא ידי חובתו.

ו) ובהגיע תור הלכה, בנידון שאלתינו נראה דאב הדורש שבנו יבא לסדר שלו לא מיבעי אם יגיע לו צער אם לא יבא הבאנו מספר חסידים דאסור לבן לעשות דבר הגורם צער לאביו, אלא עצם הדבר שהאב דורש גם באם אין מגיע לאב הנאה לכמה פוסקים הוי מצוה, ובניד"ד נראה דכולם יודו לזה דכמו שלכ"ע מחויב להאכילו ולהשקותו, דברים רוחניים הם לא פחות מדברים גשמיים, והיות דלהרמב"ם (פ"ו הל' חו"מ ה"ב) מקיים האב המצוה של והגדת לבנך גם בבנו גדול, א"כ לזכות האב במצוה גדולה זו הוי בגדר כיבוד אב, ובאינו מקיימו לכמה פוסקים נכלל גם במורא וכנ"ל, ולא הוי כאמר לו אביו לבטל את המצוה של והגדת לבנך, דיכול לקיימו ע"י שיספר קצת בעצמו, וכך ירא שמים יוצא ידי שניהם כיבוד הורים וגם והגדת לבנך.

ז) מענין לענין הבעל רוצה ללכת להסדר

ירושלים ת"ו בספרו שו"ת אבן ישראל (ח"ט סי' פ"ז אות ג') נטה קו להקל בענין כיבוד, וגם לענין דיהא כסותר את דבריו כותב י"ל דלא שייך סתירת דבריו אלא בעונה לו שלא ישמע אבל אם אינו עונה לו, אח"כ יכול לעשות מה שהוא רוצה כיון שזה אינו נוגע לאביו. והנה נתבאר דדעת כמה פוסקים דעכ"פ מצוה איכא לקיים דבריו, וגם לא נגע לענין צער כמ"ש בספר חסידים והוא ז"ל עצמו כותב (בח"ט סי' ס"ב) דאנו פוסקים כספר חסידים אם אינו נגד ההלכה, וע"ע מהרי"ק (שורש קס"ו) דברות משה (קידושין סי' נ' הערה י"ד). ותשובות והנהגות (ח"ג סי' ער"ה).

ה) והנה סיפור יציאת מצרים הוא מצוה על האב כדכתיב בתורה והגדת לבנך, ואם עורכים הסדר בבית הסב לכאן' לא קיים האב מצותו, ובשאלות ותשובות בצל החכמה (ח"ו סי' ס"ז) דנהגו מזה דורות כי בנים נשואים הולכים בלילי הפסח אצל אביהם או אל חותניהם ושומעים שם עריכת הסדר מפי האב או החותן, ונשאל האם הוי כדינא, והשיב על זה שתי מהלכים לתרץ מנהג העולם (א) דחידשו האחרונים בדעת רש"י (שבת קל"ג) דאם עושה אדם דבר לתועלת האחר והוא נמצא שם אי"צ לדין שליחות דהוי ממילא שליחו, א"כ הוי הסב שליחו של האב. (ב) דהרבה אחרונים סוברים דשומע כעונה פירושו כאילו השומע עונה בעצמו, א"כ נחשב דגם האב מספר נס יציאת מצרים לבנו ועל טעם זה מסתפק דאפשר דדעת המקילין בברכת כהנים דמספיק דהכהנים האחרים ישמעו, משום דס"ל דכל שאמרו הכהן בקול רם אע"פ שהציבור לא שמע מתקיים בהם ואני אברכם ואפי' בעם שבשדות, משא"כ במצות והגדת בודאי העיקר שהבן ישמע (וראה ספר גאולת עולם להחיד"א על מה נשתנה ד"ה וחזה) ומסיים כתבתי כ"ז ליישב מנהגן של ישראל, אבל בודאי כל אב ההולך ללילי הסדר אל אביו או אל חותנו, אם ישתדל

להוריו והיא להורי, הנה יכולים להמליץ על שאלה כזו כמו שאמרו חז"ל בירושלמי (יומא פ"ח הל"ה) הנשאל הרי"ז מגונה והשואל הרי"ז שופך דמים, וכמו שאמרו (בב"מ ל:): לא נחרבה ירושלים אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה, אבל עדיין ישנו מקום לברר מה הדין בזה?

והנה אם הוא רגל הראשון לנשואין שלהם, המנהג שהולכת לבית הורי, כמו שכותב רש"י (פסחים פז. ד"ה רגל) כך דרך הנשיאות ללכת לבית אביהן רגל הראשון שאחר הנשואין, ומקורו טהור בגמ' (כתובות עא) ואין אחר המנהג כלום שזהו זכותה. אבל לאחר חג הראשון ניחזי אנן, הרמ"א (אבהע"ז סי' ע סעי' י"ב) פוסק אין האיש חייב במזונות אשתו אלא כשהיא עמו והחלקת מחוקק (שם סקמ"א) ואפי' למאן דס"ל שהבעל יכול להשרות אשתו ע"י שלישי מודה דהיא אינה יכולה להשרות אותו כן, אע"פ שאינה מורדת מתשמיש כי בעת העונה רוצת לבא אליו כי היא משועבדת לעמוד לפניו ולשמש אותו ולאכול עמו על שולחנו וכשתלך ממנו אין לה מזונות. א"כ היות דא"א לחייב להחתן ללכת להסדר של חמיו, דהגם שנפסק בשו"ע (יור"ד סי' ר"מ סעי' כ"ד) חייב אדם לכבד חמיו כבר

הגדירו הש"ך (שם סקכ"ב) דהיינו כמו שאר זקנים חשובים, וזה ודאי דללכת לביתו של זקן לליל הסדר אינו בכלל כיבוד זקנים, והיות דעל האשה להיות אצל בעלה א"כ גם באופן שאבי' רוצה לקיים על ידה המצוה של והגדת לבנך הרי דין מפורש הוא דאחר החתונה שיעובדה לבעלה בא קודם, כמו שמובא לעיל מגמ' (קידושין ל:): ונפסק כן בשו"ע (יור"ד סי' ר"מ סעי' י"ז) ובפרט דבדרך כלל בחג הפסח ובליל הסדר ישנם מנהגים שונים וכבר נפסק להלכה שהאשה מתנהגת במנהגי בעלה לקולא ולחומרא, ראה שו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' קע"ט) אגרות משה (או"ח ח"ג סוס"י ל"ח) שו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' פ"ג) לכן בזה הולכת היא אצל בעלה, ובאם בעלה הולך לבית הוריו גם בזה נגררת היא אחריו. אולם היות דהתחלנו בזמן חז"ל היה המנהג דבחג הראשון הולכת אצל הורי, נראה דבזמנינו עד שנתברכים עם ילדים בעזהש"ת נוהגים ללכת לשני ההורים בשוה, ואם כך המנהג, א"כ הוי כמו בימי חז"ל לגבי רגל הראשון דאומרים אדעתא דהכי נכנס לנשואין. וכמובן דכ"ז לדינא, אולם למעשה כל חכם יעשה בדעת בין במצות כיבוד הורים ובין בהחיוב של מכבדה יותר מגופו, והשי"ת ינחנו במעגלי צדק.

סיפר הרה"ח ר' אליהו שו"ב ששמע מהרה"ח ר' יוסף חיים מנאוויאשיץ שבשנה האחרונה לחיי מרן מריזשין ה' ר' יוסף חיים בימים הנוראים ובחג הסוכות בסאדיגורא (שם העיר שישב שם הריזשינער לאחר שברח מרוסיה) והחסידיים היו מצטערים ביותר בגלל חולשתו הגדולה של הצדיק ז"ל. בשמחת תורה כשהחסידיים היו בחוץ, עמד הצדיק ז"ל ממקומו והלך לחלון וראה שהחסידיים בחוץ הם עצובים אמר להם אינכם שמחים! ופתחו כולם וענו איך יתכן שמחה אם רבינו אינו בשלימות הבריאות. אמר להם כתיב "והי' אם שכוח תשכחו את ה' אלקיך" והלא וחי' לשון שמחה וכי שמחה הוא שתשכח ח"ו מקב"ה! אלא הפשט הוא וחי' אם שכוח דהיינו שתשכח ח"ו משמחה אז ח"ו תשכח מה' אלקיך, ותיכף צום לילך לבית היין.

(נר ישראל אות קיד)